

ARHIVELE BASARABIEI NR. 2

ARCHIVES OF BASSARABIA NO. 2

Abstract: The second issue of the magazine *Arhivele Bessarabiei* (April-June 1929) highlights two works that deserve to be highlighted: *The Romanian soul in Bessarabia after annexation*, written by N. Iorga and *the Divanul Moldovei și Bulgarii din Bessarabia (1810-1812)*, author T. Bulat. Information is presented about the Romanian writers who contributed to the valorization of the Romanian language and culture, the translations of the Bulgarians from the banks of the Danube river are revealed.

Keywords: history of Bessarabia, Moldavian divan, Christianity, governorate, Romanian state, Romanian writers, Bulgarians

Al doilea număr al revistei **Arhivele Basarabiei** (aprilie-iunie 1929) pune în valoare două lucrări care merită a fi semnalate:

- **Sufletul românesc în Basarabia după anexare**, scrisă de N. Iorga
- **Divanul Moldovei și Bulgarii din Basarabia (1810-1812)**, autor T. Bulat

Prima lucrare reprezintă unele Idei ale lui Nicolae Iorga dintr-o conferință ținută la Huși, în ziua de 29 noiembrie 1909. Prezentăm în continuare din cele mai expresive pasaje:

„Se vor împlini în curând o sută de ani de la luarea Basarabiei de către Ruși. Prin pacea de la București din mai 1812, ei au luat partea de Răsărit a Moldovei și anume partea cea mai bună, mai mănoasă, mai potrivită pentru creșterea vitelor, cum ziceau plângând boierii de atunci, într-o vreme când fruntașii țării nu mai știau să se lupte.

Rusia care nu purta război cu noi, Rusia ai căror ostași fuseseră primiți totdeauna bine la noi, în țară ospitalieră, primiți cu crucea și evanghelia de clerici, poate și pentru a se aminti astfel acestor vânători de pământ străin dreptatea și cruțarea creștinească, ni-a luat Basarabia pentru că avuse o socoteală cu Turcia.

Au fost câțiva ani când numele Împăratului Alexandru Pavlovici, și nu al unor Voevozi români, a fost pomenit la liturghie și scris deasupra ușii bisericilor ce se ridicau.

Când s-au împlinit o sută de ani de la răpirea Bucovinei, Austriei au serbat acea zi de bucurie. Austriei, reprezentății *culturii ai spiritului german*, al *creдинței germane*, au întemeiat în numele culturii o Universitate provocatoare, insultătoare, pentru a răspândi lumina între barbari.

Când discursurile triumfătoare răsunau la Cernăuți, lumea se aduna la Iași, cu autoritatea comunală în frunte, pentru a inaugura bustul de marmură al lui Grigore

Fig. 1 Arhivele Basarabiei. Anul I, nr. 2 din aprilie-iunie 1929

Alexandru – Vodă Ghica.

Statul român nu va cuteza, poate nici măcar în mai 1912, publicarea unei cărți despre Basarabia românească, despre cei o mie de ani cât au fost ale noastre aceste Ținuturi, ca un răspuns la cartea în care Rușii ar vorbi despre cei o sută de ani de când au această țară.

Când Rusia a luat Basarabia, ea a avut grijă să păstreze un timp înfățișarea românească a țării. Guvernator a fost numit un Sturdza așezat în Rusia și ai cărui urmași erau să fie cu totul înstrăinați. Exarh al Sinodului rusesc, Vlădică în Chișinău a fost așezat un răzeș bucovinean, Gavriil Bănulescu, care a tipărit cărți românești.

Boierilor li s-a cerut să se așeze cu totul peste Prut, ori să-și vândă în termen scurt moșiile. Cei mai mulți au rămas în Iași și au pierdut moșiile, cu totul ori aproape.

Noua gubernie n-a dat nici un scriitor rusesc și n-a putut păstra nici un scriitor român, decât doar înnăbușindu-i. Unii au pribegit, îndată după începerea erei rusești.

Cel dintâi fabulist al nostru, **Alecu Donici**, e un Basarabean, născut și crescut peste Prut. Toată viața și-a adus aminte de malurile Răutului, de șesurile bogate, de câmpiile înflorite ale Basarabiei sale. Fiu de boier, a intrat în școala militară a stăpânilor, a purtat uniforma Țarului. Dar de-odată l-a furat dorul, care smulge dintre cei mai de aproape și înstrăinează de țărâna cea mai iubită pentru a găsi aiurea, în libertate, sufletul neamului său. Așa a făcut Donici și viața lui întregă s-a desfășurat apoi la noi.

Un altul, înrudit cu această familie, **Alecu Russo**, s-a adăugat la rândul lui, scriitorilor români din Moldova. Și lui îi răsare înaintea vedenia satului basarabean unde văzuse întâi lumina zilei și frumusețile naturii.

În Basarabia și-a petrecut toată viața cavalerul – un cavaler de ordin rusesc- **C. Stamati**. Era nepotul de frate al marelui Mitropolit moldovean Iacov, mai întâi episcop al Hușilor; tatăl său rămăsese peste Prut și acolo și-a avut acestălalt scriitor, pământul, funcția, decorația. Dar și pe dânsul îl chema dorul în Moldova, nu ca un străin doritor de a vedea și afla, ci ca un evlavios pelerin, culegând la Iași, Suceava amintiri din trecutul românesc comun.

În același spirit de glumă și înțelepciune a neamului scrie, tipărind la Rușii din Chișinău, **Ion Sârbu**, care nu știa gramatică nouă, dar păstra cu evlavie și mlădia cu pricepere limba cea veche.

Cel din urmă pribeag ce ni-a venit de peste Prut a fost **Bogdan Petriceicu Hădeu**, adevărat urmaș al neamului ce a dat pe Vodă Petriceicu, era fiul și nepotul unor oameni de talent, care scriseră în rusește și leșește. Mediul basarabean nou a înviat pentru Români pe Hăjdău, tatăl și fiul, care aveau moșie la Cârșinești lângă Hotin.

Când șirul scriitorilor basarabeni a încetat, limba noastră mai trăia încă în bisericile de la sate. Românește răsunau cântările, românește, se citea Cuvântul lui Dumnezeu, românește se săvârșiau tainele cele mari, românește vorbea predica din vechile Cazanii.

Apoi, sub Vlădici rusificați sau ruși, opreliștea graiului românesc s-a hotărât și întuneric adânc s-a întins peste suflete.

Întoarcerea la românism a bisericii satelor a început și prin ea, însăși Basarabia românească-și liberează sufletul.

E acum rândul nostru de a lucra⁷.

⁷ *Arhivele Basarabiei*. 1929, nr. 2, aprilie – iunie. Sufletul românesc în Basarabia după anexare. N. Iorga, pp. 1-7.

O altă lucrare este semnată de T. G. Bulat și se întitulează: **DIVANUL MOLDOVEI ȘI BULGARII DIN BASARABIA (1810-1812).**

Lucrarea este însoțită de mai multe scrisori adresate Divanului Cnejei Moldovei, semnate de logofăt lordache Balș și lordachi Roset Roznovan, în anul 1811.

Lucrarea lui T. G. Bulat, sintetizează subiectul *translatărilor bulgarilor de pe maluriile râului Dunăre*, din care semnalăm câteva paragrafe: „Dintre multele nenorociri pe care le-au adus Rușii pe capul Moldovenilor în 1806-1812 a fost și cea a translatării a o mulțime de Bulgari, devotați cauzei lor, dincoace de Dunăre.

Urmașii lor sunt concetățenii noștri de azi. Nenorocirea era aceea că ei se socoteau ca națiune privilegiate, iar autoritățile rusești îi încurajau, neascultând de plângerile Divanului, care avea greaua răspundere a dăjdiilor.

Vom arăta numai desconsiderarea completă, pe care au manifestat-o acești venetici, față de autohtoni.

Ca o urmare a acestei purtări, Divanul Moldovei se văzu nevoită să intre într-o nesfârșită discuție cu Senatorul rus Milașevici.

Boierii arătau nesupunerea Bulgarilor, care ocupă locurile pământurilor, care poartă greutățile și sarcinile oștilor împărătești.

În anul 1811, Divanul vestește, că pe lângă Bulgarii bejenari se mai adaogă Lipoveni, care merg să locuiască în Basarabia.

Toți aceștia primesc ordin să nu plătească nimic pentru dijme, nici pentru cârciumi, nici pentru orice marfă.

Divanul, în frunte cu exarhul Gavril Bănulescu spune, cu îndrăzneală, că din momentul ce nu se ia nimic dela aceia, *Basarabia urmează a fi pentru bejănari.*

Un alt abuz este acela de a scuti de dări împrejurimile cetăților pe o distanță de patru și jumătate verste. În acest chip se scuteau de dări și viile din jurul Akermanului.

Divanul primește cu resemnare numărul bejănarilor de 2.700 familii. Odată cu aceste privilegii pe care le au acești venetici, era și faptul că aceste sate erau ferite și de încartiruirile ostășești.

Iată dar o minoritate, care n-are dreptul să se plângă că n-a fost bine primită pe pământul stropit cu sângele vitejilor lui Ștefan cel Mre și atâtor altor Voevozi apărători de țară! Este bine s-o știe și să n-o uite”⁸.